

ZWERVELING

Peter Van den Ende
(door Bert Vanhulle)

OVER DE MAKER

De geboren en getogen Antwerpenaar Peter Van den Ende (°1985) kent twee grote passies: tekenen en de natuur. Dit kun je ook afleiden uit zijn schoolloopbaan: tijdens het secundair onderwijs volgde hij kunsthumaniora met een grote nadruk op tekenen en observeren; hij durfde het echter niet aan om verder te studeren in deze onzekere richting en koos voor een universitaire studie biologie. Zelf zegt hij hierover dat hij elke les toch zeker 10 minuten heel goed oplette en daarna zijn notitieblad voltekende. Zijn studie maakte hij niet af waarna hij op zijn 27ste naar de Kaaimaneilanden trok om daar als avontuurlijke natuurgids toeristen al snorkelend of via kajak rond te leiden in de mangrovebossen. Zelf zegt hij dat hij nooit meer zo'n plezante job zal vinden, maar dat hij toch meer voldoening (en tegelijker meer frustratie) voelt in zijn carrière als tekenaar. Of in zijn eigen woorden: *'Het is als met zalmen. Die vissen trekken terug naar waar ze geboren zijn. Ze zwemmen tegen de stroom in, ze trotseren obstakels. Maar dat is geen moed. Dat is drift. Zo voel ik het nu ook. Een hamer moet kloppen, een zaag moet zagen, een tekenaar moet tekenen'.*

Zwerveling is het woordeloze debuut van Peter waar hij drie jaar lang aan heeft gewerkt met unaniem lovende recensies als gevolg. Het boek werd ondertussen ook al uitgegeven in het Frans, Duits, Engels, Spaans en Italiaans. Zwerveling werd na zijn verschijnen genomineerd voor de Woutertje Pieterseprijs, de belangrijkste Nederlandstalige prijs voor jeugdliteratuur. Peter heeft recent de illustraties verzorgd bij 'Het hele leven' van Bart Moeyaert, de bundeling van Moeyaerts eerder verschenen Bijbelse verhalen 'De Schepping', 'Het Paradijs' en 'De Hemel'. Peter is al gestart met 'een nieuw projectje' dat weliswaar nog een aantal jaar zal duren voor het af is.

1. VERHAAL

Cover

Op de cover wordt een papieren bootje omringd door honderden identieke vissen met griezelig oplichtende ogen.

- *Vinden de lezers deze cover aantrekkelijk? Welke gevoelens roept dit beeld bij hen op? Hadden ze bepaalde verwachtingen (lekker griezelverhaal!) die niet door het boek werden ingelost? Waarom zou deze cover zijn gekozen (geeft goed de vreemde sfeer mee die over het boek heerst; een lieflijker tafereel zou de lading niet goed dekken)? Zouden de lezers voor een andere cover gaan (een andere afbeelding uit het boek) en waarom?*

Van den Ende vertelt in een interview dat hij voor zijn job als natuurgids een heel klein beetje had gelogen; er werd 5 jaar ervaring gevraagd terwijl hij in werkelijkheid zo'n 0 jaar op de teller had staan; de eerste maanden als gids had hij het onbehaaglijke gevoel dat al zijn collega's extra op hem letten om hem te kunnen ontmaskeren. Dat gevoel roept dit beeld dan ook op: 'Op de cover wordt het bootje omringd door heel veel vissen die allemaal naar hem kijken. Dat gaat over mij. Over de vraag of ik het wel kan.'

- *Wat vinden de lezers van deze interpretatie? Hadden ze een ander gevoel in hun hoofd? Kan hun eigen interpretatie nog bestaan ernaast of wordt ze overschaduwd door het persoonlijke verhaal van de schrijver?*

Verhaal

In zijn recensie zegt van Edward Van De Vendel: *“Een vroegere titel van dit prentenboek was ‘Bootje op drift’. Daarmee is de kortst mogelijke samenvatting van het tekstloze boek gegeven, want de ‘hoofdpersoon’ is een gevouwen papieren bootje, dat vanaf een groot en wonderlijk schip, de Exploratio, ergens in de Stille Oceaan, wordt losgelaten.”*

Het bootje reist langs vreemde zeewezens, eenzame ijsbergen tot nachtmerrie-achtige boorplatforms en mastodont-schepen. Soms krijgt het bootje gezelschap van mensen, een zeepaardje met een hoedje van papier of een papieren vlieger, maar vaker dobert het eenzaam en misschien ook stuurloos rond. Uiteindelijk zet het bootje een duidelijke koers uit om aan te meren in zijn thuishaven.

- *Kunnen de lezers zelf een eigen verhaal vertellen? Waar leggen zij de nadruk op? Hoe lees je dit boek? Kijk je naar de reis (de verschillende settings/achtergronden waarlangs het bootje zich beweegt), hetgeen het bootje beleeft (dwalend, zoekend, zinkend, weer boven water komend en aanmerend), of het bootje in relatie tot anderen (alleen, in gezelschap)*
- *Toon de juryleden een animatiefilmpje dat de Spaanse uitgever van het boek maakte: <https://www.facebook.com/LibrosdelZorroRojo/videos/254449832523135>. Is dit het verhaal dat de lezers ook in het hoofd hebben? Of wordt er te veel nadruk gelegd op het geplande van de reis dat eigenlijk helemaal niet in het boek zit (voorbedachtheid van de reis door stippellijn te trekken die in het boek enkel achteraan zit)?*
- *Herkennen de lezers een aantal weerkerende elementen? De pijprokende walvis komt voor in 2 prenten, het bootje komt aan het eind van zijn reis zijn vertrekschip Exploratio tegen in de (thuis)haven; de gehelmde zwarte figuur die het bootje heeft helpen vouwen, komt opeens op een schelp aanzeilen na de schietpartij aan het boorplatform, ook de geheimzinnige onderzeeër de Ictineo IV die het bootje terug boven zee duwt is te vinden op een aantal platen; verder kiezen de zwarte kat en de gehelmde ‘ecostrijder’ (die wordt beschoten bij het boorplatform) ook dezelfde (thuis)haven.*
- *Welke elementen wijzen op het feit dat we de stad waar het bootje aanmeert kunnen beschouwen als de thuishaven? De beide vouwers komen we terug tegen in de haven (elk wel op aparte platen), net zoals het schip de Exploratio, de onderzeeër en de meeuwen uit het begin; ook stapt de figuur uit die in het bootje zat verscholen (waar zagen we eerder een hint naar het feit dat er iemand in het bootje zat? - plaat met vislijn!) en gaat die een huis binnen waar iemand op hem/haar wachtte.*
- *Is het verhaal belangrijk voor de lezers? Waren ze op zoek naar een verhaal? Zit er een verhaal in of zijn de opeenvolgende prenten voldoende? Hebben ze op het einde van het boek de reis getraceerd met een aankomst in België of is de animatievideo de eerste keer dat dit opvalt? Valt het hen op dat waar in het begin het bootje doelloze rondjes draait, er vanaf het boorplatform toch een duidelijke koers in zit...*
- *Is dit voor de lezers een leesbaar verhaal? Welke betekenissen zien zij in dit verhaal?*

De auteur hint in interviews (zie <https://www.bruzz.be/culture/art-books/zwerveling-peter-van-den-ende-laat-zijn-papieren-bootje-te-water-2020-02-25>) regelmatig dat het bootje de verbeelding van het/zijn leven voorstelt: de ouders laten hun kind gaan dat zelf moeilijk zijn draai vindt, op zoek gaat naar mooie vaak onzichtbare dingen en die schoonheid ook vindt en zich erin laat onderdompelen (zoals bij de mangrovebossen die zowel boven als onder de zeespiegel barsten van het leven; een aantal prenten zijn duidelijk geïnspireerd op Van den Endes ervaringen op de Kaaimaneilanden), ondanks de schoonheid van de omgeving afdrijft naar eenzaamheid, gevaar loopt, bijna verdwaalt, zijn weg niet vindt in de grote boze buitenwereld en tijdelijk ten onder gaat, maar die dankzij hulp van anderen terug boven water komt om uiteindelijk in gekend vaarwater terug te keren en daar zijn vrienden en familie (?) van onderweg tegenkomt om uiteindelijk zelf een thuis te vinden.

- *Kunnen zij dit verhaal zo lezen; is er een andere interpretatie mogelijk van het verhaal die meer spreekt over hun eigen leefwereld - vb. kunnen de lezers het verhaal van Zwerveling toepassen op de eigen Corona-quarantaine periode? - eerst doelloze eindeloosheid, dan terug werken voor school met veel afleiding; vb. de schermvis die boten laat zinken; moedeloosheid door het blijven duren van quarantainemaatregelen; politici die salvo's afvuren op jongeren die de coronamaatregelen niet goed opvolgen, volledig alleen en verdwaald zijn om dan eindelijk terug in veiliger bekender, maar nog steeds vreemd vaarwater te komen....*
- *Is er maar één interpretatie mogelijk, willen de lezers één interpretatie van het verhaal?*

Illustraties

Peter Van Den Ende heeft als een monnik drie jaar aan zijn verhaal en de illustraties gewerkt. Op zijn minst kun je zeggen dat hij werkt met een uitgesproken bijzondere stijl (zwartwit en arceren).

- *Wat vonden de lezers ervan? Vonden ze het mooi/bijzonder/te donker? Misten ze kleur in zijn benadering van de wereldzeeën? Waar werkte het ontbreken aan kleur erg goed en waar werd er kleur gemist (bespreken van prenten met ijsberg vs prent over noorderlicht)?*
- *Hoe brengt Van den Ende zijn verhaal doorheen zijn boek in beeld? Hij wisselt vaak van perspectief; nu eens is het bootje frontaal in beeld, dan lijkt het verstopt in een hoekje; op deze manier wordt heel wat dynamiek gecreëerd en blijf je de pagina's omslaan op zoek naar het bootje.*
- *Wat vond je van de fantastische dieren onder- en boven water? Konden deze je bekoren? Sta je wel eens stil bij alles wat je niet ziet maar er wel is? (de hele onderwaterwereld is nog niet in beeld gebracht door de mensheid; dus de vreemdste vissen zouden wel eens kunnen bestaan)*

Een interessante manier om stil te staan bij de illustraties met de juryleden is 1 prent uitkiezen en ze laten antwoorden op de volgende vragen:

- Wat gebeurt er op de tekening?
- Welk effect heeft dit op mij?
- Hoe geeft de compositie betekenis aan de illustratie?

In de bijlage vind je een uitgewerkt voorbeeld met de prent met de fantasiedieren.

Genre

Een woordeloos prentenboek bedoeld voor jongeren...

- *Is het meer een prentenboek (waar prenten primeren boven het verhaal en waar je kunt verdwalen in kleine details die je eerst niet had opgemerkt) of meer een graphic novel (waar een echt verhaal in beeldtaal wordt verteld)? Of echt geen van beide?*
- *Zou het ook geschikt zijn voor jongere kinderen? (toch wat donker en griezelig) Je kan vergelijken met 'Picknick met taart' van Thé Tjong-Khing, 'Monkie' van Ingrid en Dieter Schubert of 'Vos en goudvis' van Nils Pieters waar ook een woordeloos verhaal met verschillende opeenvolgende scènes wordt verteld? (de beide prentenboeken zijn wel veel lieflijker, onschuldiger en veel toegankelijker/eenvoudiger)*
- *Conclusie: elementen van beide maar toch eerder poëtische graphic novel dan een kinderprentenboek (welke elementen dragen de lezers hiervoor aan?: enge tekeningen; toch wel verhaal in, meerdere lagen die je probeert te ontcijferen met het ouder worden).*

De meeste volwassen recensenten zijn allemaal wild van de vele details en prijzen de poëtische dromerige maar soms verrassend verontrustende sfeer van het boek. Van den Ende oogst ook veel lof voor zijn prachtige tekenstijl en het feit dat hij een zo kleurrijke wereld als de zee toch weet te vatten via zijn zwartwit-arceer techniek (zie verder voor inspiratiebronnen van Van den Ende).

Het feit dat de lezer wordt uitgedaagd om zijn eigen verhaal te maken van dit boek wordt bejubeld. De wezens in Zwerveling zijn grappig, verontrustend, eng, lieflijk, zacht, weird, vreemd aantrekkelijk ... De jubelende recensies op internet zijn niet te tellen! (vb. <https://www.enola.be/2020/04/02/peter-van-den-ende-zwerveling/>; http://mappalibri.be/?navigatieid=62&recensieid=8412&via_navigatieid=78; <https://booksandmacchiatos.com/recensie/zwerveling-peter-van-den-ende/>).

- *Zijn de juryleden het hiermee eens? Vinden de ze dit een goed boek of laat het ze maar koud? Is er niet te veel analyse mogelijk/ duiding noodzakelijk om dit boek goed te kunnen lezen? Of worden de lezers net uitgedaagd in hun idee over boeken?*
- *Kan een boek zonder woorden een verhaal vertellen? Of misten ze tekst? Daagt dit poëtische boek hen uit om zelf een verhaal te maken? Is het een boek dat kan meegroeien met de lezer?*

Titel

- *Wat vinden de lezers van de titel? De titel is een mooi neologisme van de auteur; een zwerver impliceert een al dan niet weloverwogen actie van een mens; de zwerver zwerft. Een zwerveling*

veronderstelt misschien meer een passieve houding; het zwerven overkomt het bootje en het bootje ondergaat het zwerven; of is zwervelingen misschien een kleinere, minder erge vorm van zwerven? Is zwervelingen een zwerftocht ondernemen waarvan je weet dat je toch weer naar huis terugkeert?

Het woordeloze verhaal werd vertaald in andere talen; dit betekent dus vooral dat de titel werd vertaald.

- Welke van de buitenlandse titels vinden de lezers het meest geslaagd en waarom/waarom niet?
 - Engels : Wanderer (Letterlijk: Wandelaar/ maar eerder Zwerver/Doler/Reiziger)
 - Frans: Odysée (De Odyssee/zwerftocht)
 - Italiaans/Spaans: La traversia / Travesia (De Oversteek)
 - Duits : Treiben lassen (Laten drijven, Drift weg)

2. VERWERKING

Herkenbaarheid

- Bij welke platen hadden de lezers een eigen connectie/ kwam bij hen binnen? Enkele voorbeelden:
 - plaat op voorkant met vissen (zie hierboven?)
 - plaat met TV-lokvis (zie hierboven?)
 - plaat met noorderlicht (klein voelen tegenover de natuur, bewonderen van de pracht en praal van de natuur)
 - plaat met ijsschots (nietig, eenzaam, alleen)
 - plaat met waterslang die de papieren vlieger uit de lucht hapt (een vriend die abrupt wegvalt)
 - plaat waar zeepaardje over boord springt (vriend die voor anderen. eigen familie kiest)

Actualiteit

Er zitten ook een aantal platen in met een duidelijke *ecologische boodschap*: de vervaarlijk rokende reuzenschepen die zowel gewone vissen als walvissen uit de zee scheppen, de meeuwen die uit de lucht vallen bij het boorplatform waar opnieuw een walvis gevangen hangt te bengelen, de schietpartij op het bootje (de onschuldige voorbijganger?) en de lichtgevende ecostrijder?

- *Zijn de lezers hiermee bezig (ecologie, Youth for climate?) Schudt dit boek hen wakker (vooral de vallende vogels zijn erg aangrijpend)?*

Easter eggs

Van den Ende verstoppt in de prenten kleine knipoogjes en hints; de lezers kunnen hiernaar op zoek gaan.

- Wanneer het bootje bijna in de stad aankomt, vaart hij een zeilboot en een boot met een windmolen voorbij; de windmolenboot (= moderne zeilboot?) noemt Mysticeti ofwel in het Engels Misty city (en inderdaad de stad is in dit plaatje gehuld in mist)
- Knipogen naar inspiratie/traditie: De twee grote boten op de volgende pagina zijn vernoemd naar de Franse illustratoren Neuville en Riou die vooral bekend zijn van hun zwartwit illustraties bij de avonturenboeken van Jules Verne - vooral 20 mijlen onder de zee lijkt een grote inspiratiebron geweest te zijn voor Van den Ende: zie <https://www.pinterest.com/Owlv9o3166gj7c8/jules-verne-edouard-riou-alphonse-neuville/>
- In interviews verwijst Van den Ende ook naar de gravurekunst van Gustave Doré (dreigende, donkere sfeerschepping) en naar de ongelooflijk gedetailleerde tekeningen van de Duitse negentiende-eeuwse bioloog Ernest Haeckel (zie: <https://mymodernmet.com/ernst-haeckel-art-and-science-illustrations/>) als voorbeeld voor zijn werk (vóór de ontdekking van de fotografie was het noodzakelijk dat biologen goed konden tekenen of dat er tekenaars mee op expeditie waren om hun vondsten te detailleren; zien we hier ook geen parallellen met Peter Van den Ende?)
- In de stad duiken constructies op die kunnen verwijzen naar de Nederlandse kunstenaar Maurits Escher. Ook in het begin van het boek doen de vogels en schildpadden denken aan zijn werk.

- De visduikboot die het bootje terug naar boven brengt, heet Ictineo IV; dit is een duidelijke knipoog naar de Spaanse uitvinder Narcis Monturiol die een Duikboot ofwel Vis-schip ontwierp; Van den Ende maakt er dan ook een echte kruising tussen een vis en een schip van...
(https://nl.wikipedia.org/wiki/Narc%C3%ADs_Monturiol#Ictineo_IV)
- *Kunnen de lezers aangeven hoe en waar Van den Ende de hierboven geschetste tradities naar eigen hand zet?*
 - In tegenstelling tot Neuville en Riou / Haeckel: geen waarheidsgetrouw beeld, wel zo gedetailleerd mogelijk weergeven van het (echt en gefantaseerd) onderwaterleven
 - De duistere sfeerschepping van Doré via onheilspellend arcierend schaduwwerk is een duidelijke inspiratiebron (maar waar Doré waarheidsgetrouw schildert, doet Van den Ende dit niet)
 - In tegenstelling tot Escher is Van den Ende naar mijn aanvoelen niet geïnteresseerd in illogica of illusies creëren maar creëert hij een irreële wereld met een eigen logica

Aan de slag

Leren tekenen met Oost-Indische inkt; lijkt niet zo moeilijk als je denkt:

<https://www.youtube.com/watch?v=mJznN6amo>

Woordeloos

Woordeloze prentenboeken zijn er niet veel voor deze leeftijdsgroep. Ofwel zijn het echte graphic novels die zich via tekst toespitsen op volwassenen of jongeren (vb. Maus van Art Spiegelman over WOII en de holocaust) ofwel zijn het echte prentenboeken die zich richten op jongere kinderen.

Tegenwoordig verschijnen er ook wel woordeloze prentenboeken geschikt voor lagere schoolleeftijd (zie lijstje onderaan).

Van den Ende kan wel vergeleken worden met de Australiër Shaun Tan (die trouwens Zwerveling uitgebreid prijst op de achterflap). Diens poëtische en surrealistische tekeningen worden echter vaak wel ingekleurd en/of van tekst voorzien...

- Is Van den Ende uniek en verklaart dat zijn aantrekkingskracht?

Enkele van de werken van Tan zijn:

- De aankomst (Querido, 2008) - ook woordloos, wel in kleur
- Het ding en ik (Querido, 2012)
- Regels van de zomer (Querido, 2013)
- Verhalen uit de binnenstad (Querido, 2018)
- Cicade (Querido, 2019)

Woordeloze prentenboeken geschikt voor oudere kinderen:

- De jager en zijn hond / Sassafra de Bruyn (Lannoo, 2019).
- Tierenduin / Geert Vervaeke (Lannoo, 2018)
- Vos en Goudvis / Niels Pieters (De Eenhoorn, 2015)
- Oskar / Jacques Maes & Lise Braekers (Van Halewyck, 2016)
- Als sneeuw voor de zon / Jacques Maes & Lise Braekers (Van Halewyck, 2019)
- Babel / Arnoud Wierstra (Gottmer, 2016)

Juryleden kunnen online op de KJV-boeken reageren.

Ga naar www.kjv.be, klik op 'Welke boeken moet ik lezen' en dan op de groep en het boek in kwestie.